

DOOR NATAL

IN

HET HART VAN ZUID-AFRIKA,

DOOR

DR. H. BLINK.

---

*Overgedrukt uit het Tijdschrift: „Vragen van den Dag”,
onder redactie van Dr. H. BLINK.*

AMSTERDAM,
C. L. BRINKMAN.

1887.

UNIVERSITY
LIBRARY
6 AUG 1927
No. 1000
STELLINGMA

DOOR NATAL IN HET HART VAN ZUID-AFRIKA.

DOOR

Dr. H. BLINK.

(Met een Kaartje.)

I.

Waarde lezers, ik stel u voor een verren tocht te doen. Wij zullen de gemakken van ons vaderland voor eenigen tijd vaarwel moeten zeggen, om na eene lange reis over de stille wateren het land te bereiken, waar wij de natuur in nog bijna maagdelijken toestand kunnen aanschouwen. Een deel der aarde, nog niet platgetreden door den mensch, zullen wij doorwandelen en met scherpzienden blik den bodem doorvorschen, om de schatten te ontdekken, die de aarde er tot hiertoe nog in haar schoot verborgen hield. Want al hooren wij in ons oud Europa telkens de klacht van overbevolking, wanneer wij met ruimen en helderen blik de aarde rondzien, zullen wij bemerken, dat niet de natuur, maar wel de gemakzuchtige mensch de oorzaak is van dit sociale verschijnsel.

De aarde is rijk genoeg aan voortbrengselen van allerlei aard. Groote natuurlijke schatten gaan er jaarlijks verloren, zonder eenig nut te doen aan den mensch; rijke goudmijnen, zoowel in letterlijken als in overdrachtelijken zin, wachten slechts op de kloeke hand des ontginners, om hen met overvloed van maatschappelijken rijkdom te zegenen. Doch energie en moed, een helder oog, zoowel als eene vaardige hand, behooren aangekweekt en aangemoedigd te worden, om de hand aan den ploeg te slaan, tot het opdelfen van die schatten.

Welnu dan, waarde lezers, in onze gedachten alle gemakzucht verbannen, en met moed, levenslust en energie gewapend de verre reis ondernomen! In Amsterdam ons ingescheept, om onder Neder-

landsche vlag het Zuiden van het werelddeel om te varen, waarlangs onze kloeke voorouders de schatten van het Oosten naar hunne havens sleepten. Komt....., doch....

Halt, een oogenblikje. Informeeren wij op een bureau, aan welken steiger de Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche stoomschepen aanleggen. Op geen der talrijke borden vinden wij er iets van vermeld.

»Zuid-Afrika, mijnheer?»

Wat, ongeloovig schouderophalen? — »Neen, 't is heusch ons ernst, mijnheer, wij willen naar Zuid-Afrika, naar Natal.''' — Mijnheer schemert het voor de oogen. »Neen heeren, dat gaat niet zoo'', hooren wij na eenig geduld. »Van hier kunt ge naar Londen, om met een Engelsch stoomschip naar Zuid-Afrika te varen'', zegt onze adviseur op zijn reisgids wijzend.

»Maar wij zijn toch in Nederland, bij de nakomelingen der Geuzen, die eens de vrachtvaarders waren van geheel West-Europa, wier vlag wapperde in de havens van alle werelddeelen! Wij zijn toch in het groote Amsterdam, wier burgemeesteren koningen der wereld waren. Het kan niet zijn, wij moeten met een Nederlandsch schip naar Zuid-Afrika, naar onze broeders aan gene zijde van den evenaar, die nog onze taal spreken en onze oude gewoonten en zeden onverbasterd bewaard hebben''.

»Helaas, mijne heeren! die tijden zijn veranderd. De nakomeling van den Watergeus is ingedommeld bij de schatten, die het voorgeslacht achterliet. De gespierde Janmaat is uit den mast op eene kantoorkruk gevallen. De energieke koopman dobbelt thans op de beurs en wordt er rijk mede of arm.

Daardoor reist niemand meer naar vreemde en onbekende landen, tenzij per spoor of als toerist, als in den zomer de café's in de Kalverstraat te warm worden. Stoomvaartlijnen naar Zuid-Afrika, mijne heeren, in ouden tijd mocht eene dergelijke verbinding voor Nederland goed zijn, thans gaat dit niet meer. Eerst moet de handel met dit land weer geschapen worden.''

— 't Is eene ontzuivering. Maar wij moeten ons onderwerpen. Toch willen we naar Zuid-Afrika. Onze ziel in lijdzaamheid gedragen! »Welnu dan, een plaatsbiljet Londen over Vlissingen, en vervolgens zoo spoedig mogelijk over zee naar Zuid-Afrika.''

Wij zullen alle gepeins op zijde zetten, wij zullen niet meer mijmeren over een schoon verleden, dat geenszins met gemijmer terug te verkrijgen is, maar zoodra wij in Zuid-Afrika den voet aan wal zetten, zij het ook al over Britsch gebied, rondzien, of niet weer, als in vroeger tijd, voor de flinke zonen van ons volk hier welvaart te verwerven valt.

» Adieu, landgenooten, vaartwel tafelvrienden, vaartwel vriendinnen, over eenigen tijd hopen wij u terug te zien!»

II.

Eene reis van 27 dagen heeft ons van Londen over de wateren van den Atlantischen Oceaan gevoerd. Wij kozen eene mail-packetboot. Een gewoon stoomschip zou er 32 dagen en een zeilschip 60 tot 70 dagen voor noodig gehad hebben. Onze reis liep eerst van Londen naar Kaapstad. Elken Vrijdag kan men deze reis te Londen, en omgekeerd te Kaapstad aanvangen. Van Kaapstad brengen verder kuststoombooten de verbinding met Natal tot stand.

Zoo zijn wij het zuiden van Afrika omgevaren, den geheimzinnigen doortocht, die slechts vier eeuwen met zekerheid aan de menscheid bekend was. 't Was er stormachtig op de zee daar. Hoewel onze boot met fierheid de wateren doorkliefde, had zij er toch hinder van. De kapitein verzekerde ons, dat de stormen er algemeen zijn. Toen wij een blik op de kaart sloegen, en hierbij nadachten, hoe twee groote zeeën, de Atlantische Oceaan en de Indische Oceaan, hier elkander met golfslag en vrije luchtstroomen, die op de kust stuiten, ontmoeten, begrepen wij, dat het wel zoo moest zijn.

't Is dus geen wonder, dat de Portugeesche reiziger Bartholomeüs Diaz, die in 1486 hier aankwam, deze in het zuidwesten in zee vooruitstekende Kaap *Cabo tormentoso* of stormenkaap (eigenlijk Cabo de todos los tormentos, Kaap aller kwellingen) noemde. Maar even logisch was de gedachte van den Portugeeschen Koning, die bij den terugkeer van Diaz uit zijne mededeelingen tot het besluit kwam, dat de reiziger zich aan de zuidpunt van Afrika bevonden had, en dus de zeeweg naar Indië zoo goed als gevonden was. » Neen, niet eene Kaap der kwellingen is het, die

gij gevonden hebt! De steile rots in zee, waarom winden en golven hun woeste spel spelen, profeteert van de toekomst. Hoop klinkt er in het woeste feestlied der elementen. Voortaan zal dat voorgebergte heeten Cabo de Buéna Esperanza, »Kaap de Goede hoop.»

Zoo dacht vóór vier eeuwen een Koning van Portugal. Thans vieren wij het eeuwfeest ter herdenking van dien naam. Nog altijd klinkt die als eene profetie. Goede hoop, voor den Koning van een klein land, goede hoop voor de energieke mannen van een klein volk. Maar moed behoort er toe, om de woedende golven en winden te trotseren, standvastigheid, om niet te vertragen bij tegenspoed en gevaren. Ja, een profeet zijt gij, grijs gesteente, het hoofd in de wolken badend, een profeet, die met den vinger den weg wijst voor de toekomst!

Wij bereiken de breedte van Natal. De boot loopt snel, doordat de wind gunstig is. Wij vragen, of het een gewone zeewind is, die van de zee in heete gewesten over dag naar het land waait. De kapitein verzekert ons, dat het de zuidoostpassaat is, die hier het grootste gedeelte des jaars waait. 't Is eene regelmatige flinke bries, die uit het zuidoosten komt en aan de kust dikwijls door den zeewind versterkt wordt. Statig rollen onder haar invloed de golven met regelmaat naar de kust.

Daar voor ons ligt het gebied van Natal. Wij zien langs de zee eene smalle vlakte, die gemiddeld 15 Eng. mijlen breed is, en eene afwisselende hoogte heeft van den zeespiegel tot 1200 voet. Arm is die kust aan inhammen en natuurlijke havens en geen groote rivieren monden er in zee uit, om ons schip toegang tot het binnenland te verleen. Daar, in het midden, strekt zich echter eene soort van natuurlijken havendam in het water vooruit, welke een deel van de zee afsluit en tot een strandmeer of lagune veranderd heeft. Dit door de natuur aangewezen punt heeft dan ook werkelijk de mensch gekozen tot een haven. Hierdoor is de stad Durban op dit punt ontstaan. Het is de eenige haven van betekenis op deze kust.

De boot stoomt de natuurlijke haven van Durban binnen. Het is een waterbekken van omstreeks 5 vierk. Engelsche mijlen. Aan

bijna alle zijden is deze haven zeer schilderachtig door land ingesloten en wordt aan den zuidkant door eene heuvelrij van 250 voet hoogte, die in eene landtong eindigt, waarop een vuurtoren staat, beschermd. Zoo vormt de geheele haven eene kom in het land en is slechts door éene opening met de zee verbonden.

Helaas, ook hier heerschen dezelfde natuurwetten, wier bestrijding ons zooveel moeite en hoofdbreken gekost heeft en nog kost. Vóór den ingang van de haven heeft zich eene zandbank gevormd, waardoor de diepte hier slechts tusschen 8 en 18 voet afwisselt. De heerschende zuidoosten- en zuidenwinden hebben het zand opgehoopt voor den inham.

De invaart in de haven wordt nog eenigszins bemoeielijkt door eene sterke strooming uit de haven naar buiten. De oorzaak hiervan ligt in den vloed. Bij elk hoog water aan deze kust dringt de vloed met een snellen stroom over den ingangsdrempel in de haven van Durban door, terwijl bij ebbe het water weder met snelheid wegstroomt. Zulk een wegloopenden ebbestroom ontmoeten wij.

Zetten wij thans den voet aan wal, om het land te leeren kennen, waarop onze hoop rust. Wij zullen een overzicht trachten te verkrijgen van de geographische gesteldheid des bodems, om daarna als meer practische menschen uit te vorschen, wat tot ons voordeel dienen kan. Wij vangen hierbij aan met Natal, om daarna in de Boerenrepublieken rond te dwalen.

III.

(GEOGRAPHIE VAN HET LAND).

Zuid-Afrika is de stompe, afgeronde spits, waartoe Afrika in het zuiden zich versmalt. Over 't geheel kan men het beschouwen als een hoogland van gemiddeld 5000 voet hoogte, dat in het zuidelijk deel naar het westen afloopt, zooals ook de Oranjerivier met hare bijstroomen aanwijst. De randen van dat hoogland zijn meestal met bergrijen en ketens bezet, die met steile hellingen naar den buitenkant afdalen. Op de meeste plaatsen sluiten die randgebergten met breede trappen of terrassen zich aan bij de kust, die dan door eene meer of minder breede vlakte omzoomd is.

Dezen overgang vindt men bovenal aan de zuid- en oostkust van Zuid-Afrika.

Wanneer men aldus van deze kusten het land binnendringt, heeft men eerst de smalle kustvlakte, die met steile hellingen in een hooger gelegen terras overgaat. Ook het eerste terras gaat nog weder over in een hooger, en dit tweede wordt aan de landzijde begrensd door eene steile bergketen met trotsche koppen, welke op den rand van het eigenlijke hoogland ligt. Eene groote boogvormige rij van bergketens, die nabij de westkust aanvangen en eerst naar het oosten, en vervolgens naar het noordoosten zich uitstrekken, vormt den eigenlijken rand van het Afrikaansche continent. De voornaamste deelen hiervan dragen, in het westen te beginnen, de volgende namen: *Roggeveldbergen*, *Nieuweveldbergen*, *Koudeveldbergen*, *Snecuwbergen*, *Zuurbergen*, *Stormbergen* en *Drakenbergen*. Met de Stormbergen beginnen ze eene noordoostelijke richting aan te nemen.

De terrassen aan den buitenkant van die ketens zijn de eigenlijke hellingen van het continentale hoogland naar de diepte van den zeebodem. Die hellingen zijn vrij steil en de rivieren, welke er afstroomen, dwarrelen met snellen stroom door de rotskloven, langs welke zij zich een weg naar de kust gebaad hebben.

Hierdoor voeren de rivieren eene groote hoeveelheid vaste stoffen mede, welke zij den Oceaan als pacht betalen. Die stoffen worden niet ver in zee medegevoerd maar door de heerschende zuidoosten- en noordenwinden meestal op korten afstand voor de monding tot zandbanken opgehoopt:

Deze zandbanken beletten o. a. in Natal den toegang tot de rivieren en vormen er na verloop van tijd, als zij aan de zeeoepervlakte komen, strandmeren of lagunen.

De stroom, die een uitweg moet hebben, houdt op éene plaats den dam in zee tijdelijk open en nadat deze dichtgeslibd is, breekt hij elders weer door. Ook de lagunen zelven worden aangevuld door de stoffen, welke de rivier aanvoert.

Op die wijze is op vele plaatsen de alluviale kustvlakte ontstaan, welke het rotsige land omzoomt.

De rivieren, die aan de kusten eigenlijk nog pas uit het gebergte te voorschijn zijn gekomen, zijn door den snellen stroom

en tevens door de waterarmoede in enkele tijden des jaars geheel onbevaarbaar. Zuid-Afrika heeft geen bevaarbare rivieren.

Wat nu Natal betreft, moet men zich het land aldus voorstellen.

Langs de kust loopt eene vlakte, gemiddeld 15 mijlen breed en van 0 tot 1200 voet hoog.

Hierop volgt een hooger terras van ongeveer 35 mijlen breedte.

Het hoogste terras strekt zich uit tot aan den voet van het Drakengebergte, waar de hoogte 3000 à 4000 voet boven den zeespiegel is.

Steil verheffen zich de Drakenbergen van dit terras en tal van koppen rijzen niet zelden met loodrechte wanden er in de hoogte. Dit alles maakt, dat het Drakengebergte eene goede natuurlijke grens vormt. En werkelijk, in een land, waar niet elke voetbreed grond waarde heeft, moest een dergelijk gebergte wel tot natuurlijke grens worden aangenomen. Zoo vormt dan ook het Drakengebergte hier de natuurlijke grens tusschen Natal aan den eenen kant, en het Engelsche Basutoland en den Oranje-Vrijstaat aan den anderen kant.

Van Natal uitgaande, is het Drakengebergte steil en trotsch. Heeft men eenmaal echter met moeite het gebergte beklommen tot eene hoogte van 10 000 voet, dan ziet men aan den anderen kant, hoe het gebergte zich bij eene golvende vlakte aansluit en eigenlijk de breukrand van het continent is. Op dien rand steken verschillende gebroken steenlagen, die bij het inzinken der omringende zeeën in voorhistorische tijden zijn opgebogen, als koppen steil naar boven.

Van de Drakenbergen strekken zich dwars over de genoemde terrassen nog een paar heuvelrijen oostwaarts uit door Natal. De noordelijkste van deze zijn de Biggarsbergen, eene schilderachtige terreinformatie, die het district Newcastle van dat van Kliprivier scheidt.

De zuidelijkste heuvels vormen het centrale deel des lands en heeten de *Mooirivier*-hoogten (hoogten aan de Mooirivier, een zuidelijken landstroom van de Tugela). Als de vingers van eene hand loopen er van de Mooirivier-hoogten lagere heuvelketens naar de kust, welke aldus een afwisselenden, heuvelachtigen vorm aan het midden van Natal geven.

De inzinking tusschen de Biggarsbergen en Mooirivier-hoogten loost haar overtollig water door verschillende bijstroomen in de *Tugelarivier*, die later ook nog den *Buffalo*-stroom ontvangt. De Buffalo vormt de grens tusschen de Transvaal, Zululand en Natal, en na zich in de Tugela uitgestort te hebben, is de vereenigde stroom als Tugela de grensrivier tusschen Natal en Zululand. 't Is eene schoone rivier, vol trotsche natuurtafereelen en hooge watervallen, doch onbevaarbaar.

Ten zuiden van het centrale heuvelland stroomen nog verschillende kleine wateren bijna rechtstreeks op de zee aan. De voor- naamste zijn: de *Umvati*, de *Umgeni*, de *Umkomansi* en de *Umsimkulu*. Verder vindt men er nog vele rivieren, die in het droge jaargetijde zonder water zijn. De meeste rivieren spoelen door diepe ravijnen zeewaarts.

— Aldus het hoog en laag van den bodem. Onderzoeken wij thans nader, waaruit die bodem is samengesteld.

Een land, zoo vol dalen en heuvels, met zulk een rijkdom aan geologische vormen, is van veel belang, zoowel voor den wetenschappelijken geoloog als voor den meer praktischen mineraloog.

De onregelmatige vorm der oppervlakte van Natal is hoofdzakelijk een gevolg van de uitschurende (erozie) en blootleggende (denudatie) werking des waters. Natal is een regenrijk land. De zuidoostpassaat, welke hier heerscht, komt over de uitgebreide wateren van den Indischen Oceaan, en voert veel vochtigheid aan. Als deze wind aan de kust komt, moet hij opstijgen langs de terrassen naar het hoogland. Door dit opstijgen wordt de lucht in 't algemeen kouder, en daardoor kan ze eindelijk den medegevoerden waterdamp niet meer bevatten. De lucht komt boven het verzadigingspunt en een deel van den waterdamp valt als regen neder. Dit heeft het sterkst plaats in den zomer des namiddags ¹⁾, wanneer de gewone passaat door den vochtigen zeewind versterkt is geworden.

Deze verdichting van den waterdamp heeft eene sterke electriciteits-ontwikkeling ten gevolge. Onder hevige donderbuiën, die

---

¹⁾ Door waarnemingen is gevonden, dat $\frac{2}{3}$ van den regen des zomers valt tusschen drie en zeven uur des namiddags.

voor Natal zoo karakteristiek zijn, ontlast zich de lucht van den overtolligen waterdamp, die in snelle stroomen langs de berg-hellingen bruist en steenen en gruis over den bodem schuurt. Op die wijze heeft de erosie in den loop van duizenden jaren de oppervlakte des lands geheel gewijzigd. Groote rivierdalen heeft het stroomende water zichzelf aldus tot een uitweg gevormd. De Tugela heeft hare bedding op enkele plaatsen in lagen van 3000 voet dikte uitgeschuurd. De stoffen, welke aldus de rivieren medevoerden, hebben de kustvlakten doen ontstaan.

Door het hart des lands, tot in het Zululand schijnt zich als geraamte eene as van graniet uit te strekken, welke aan beide zijden omringd is door andere steensoorten, als gneis (eene wijziging van graniet, dat uit dezelfde bestanddeelen bestaat, doch gelaagd is), mica-lei, leemlei en kristallijne kalksteen.

Een veld van uitmuntend wit marmer, van omstreeks 30 vierk. Eng. mijlen oppervlakte en waarschijnlijk 1200 voet dikte, ligt aan de zuidhelling van het graniet, nabij den Umzimkulu mond.

Eene andere geologische formatie van Natal, die aanzienlijke uitgestrektheid heeft, is de zandsteen. Groote lagen, welke eene soort van plaveisel vormen over de andere gesteenten, bestaan uit zandsteen. In den loop der tijden is de oorspronkelijk horizontaal gevormde zandsteenlaag echter veelvuldig verbogen.

Door plooiingen in de aardkorst en daarmede dikwijls gepaard gaande aardbevingen is de zandsteenlaag gescheurd, doorbroken en op andere plaatsen in groote massa's opgeheven, welke laatste de voor Zuid-Afrika zoo karakteristieke Tafelbergen vormen.

De zandsteen is over eene groote uitgestrektheid tot in het Kaapland bedekt met bijzondere lagen, die uit een conglomeraat (eene ophooping van verschillende delfstoffen) van verschillende steensoorten zijn samengesteld. Deze aardlaag heet *boulder clay*. Zij bestaat uit eene blauwachtig grauwe en harde massa en boulders of stukken van allerlei steensoorten, als graniet, gneis, leemlei, zandsteen en groensteen insluitend.

Professor Ramsay vergelijkt deze boulder clay met het Geschiebelem der Germaansche laagvlakte. Dit laatste, dat ook in onze zandgronden in Drente en Overijsel gevonden wordt, komt bij ons voor als leembanken, die op korten afstand onder de op-

pervlakte van zand gevonden worden, en welker grondstof dezelfde kleur heeft. Ook ons leem bevat veelvuldige keien. Volgens de jongste meeningen der geologen zou het gevormd zijn door massa's landijs, welke in voorhistorischen tijd, gedurende het zoogenaamde ijstijdperk, over het land voortschoven, en de steenen der moraines tot leemstof fijnwreven. Dit zou daardoor »Geschiebelem" geworden zijn.

Op dezelfde wijze, meent Prof. Ramsay, zou de boulder clay aangevoerd zijn door gletscherstroomden, die van de omringende gebergten afdaalden. Fijngewreven steenen der grondmoraines en stukken van oppervlakte-moraines, ziedaar waarschijnlijk den oorsprong van het produkt, dat door het water misschien nog van plaats veranderd is 1).

De boulder clay van Natal gaat onmerkbaar over in de kleiaarde van Pieter Maritzburg (Pietermaritzburg Shale).

Eene vorming van veel belang voor de toekomst van Natal is nog de steenkolenformatie. In het binnenland strekt zij zich over een vrij uitgebreid gebied uit, en ook in de naburige gewesten der Transvaal en Oranje-Vrijstaat wordt ze gevonden. De steenkoollagen worden vergezeld van zandsteenrotsen, lichtgrijs van kleur, fijn of grof van textuur, welke door dunne, lichte of grijze aardlagen, die ijzeroer bevatten, doorsneden worden.

Ijzer en steenkool gaan alhier dus hand aan hand. Dr. Hahn zegt, dat het ijzer van uitmuntende qualiteit en zeer geschikt voor staal is. Het ijzererts van de hoeve Prestwick bevat volgens dezen 63,51 pct. zuiver ijzer.

Mr. North, wiens onderzoekingen veel waarde hebben, verklaart, dat weinig koloniën meer natuurlijke hulpbronnen voor de ontwikkeling der ijzerindustrie bezitten dan Natal, zoodat deze voor de toekomst veel kan beteekenen.

Eene geologische vorming, die hier op vele plaatsen wordt aangetroffen, is groensteen of diabaas. De diabaas heeft blijkbaar de lagen boulder clay en de onderliggende leiaarde doorbroken, en is als bazalt in vloeienden toestand uit de diepte opgeweld. Hierdoor,

---

1) Zie over die leemvorming bijv. Prof. Dames, Die Glaciale bildungen der nord-deutschen Tiefebene.

hebben zich koppen uit dat gesteente gevormd, zooals men die ook van bazalt vindt (Zevengebergte). Veelvuldig komen deze hier voor.

Het marmer is verder een produkt van den bodem, dat voor de economische toekomst beteekenis kan hebben. Het is zeer kristallijn, meest zuiver wit, doch komt er ook groen, vleeschkleurig, geel of grijs voor.

Zie hier, wat een nauwkeurig onderzoek ons omtrent den bodem van Natal leert. Thans zullen wij het klimaat nog aan eene nauwkeuriger beschouwing onderwerpen. Enkele opmerkingen werden hierover reeds gemaakt.

Eigenlijk is het juister, hier te spreken van de *klimaten*, daar in dit tropenland met terrassen, elke zeehoogte haar bijzonder klimaat heeft. Van al deze kan men vrij zeggen, dat het klimaat uitmuntend is. Gezondheid is een der kenmerken van het klimaat van Natal. Men gevoelt het bij het betreden van het land, men ziet het op het gelaat der bewoners.

Toch ligt het land slechts even buiten de tropische gewesten (30° Z. B.). Doch wanneer wij denken aan de zuivere zeelucht, welke de passaten en de zeewinden naar dit kustgebied voeren, dan wordt die toestand direct verklaarbaar.

De langste dagen duren in Natal slechts 14 uren en de kortste 10 uren. Daarbij komt nog, dat hier, evenals overal in de heete luchtstreek, de schemering slechts zeer kort duurt, en licht en donker snel elkander opvolgen.

Door de geringe breedte, waarop het land ligt, heeft men er geen afwisseling der jaargetijden als bij ons. Het is, alsof zomer en winter in stukken verdeeld, en door elkander geschud zijn, zoodat men in den zomer soms koude, (altijd betrekkelijk) en in den winter soms warme dagen heeft. Men spreekt er gewoonlijk over de zomermaanden van October tot Maart en de wintermaanden van April tot September. De zomermaanden kenmerken zich door hevige onweders en regens; de wintermaanden zijn over 't geheel helder, zonnig en droog. Reeds is opgemerkt, dat deze regens het meest plaats hebben na den middag.

Zooals wij reeds zeiden, ligt Natal in het gebied, waar de zuidoostpassaat vrij bestendig waait. Hierdoor is de algemeene drift van de lucht in eene N. W. richting (als Z. O. wind). Evenwel

weten wij, dat over den passaat zich een luchtstroom beweegt juist in eene tegenovergestelde richting, nl. de antipassaat. Deze beide luchtstroomen moeten boven Natal elkander voorbijgaan, en wel de bovenste, die in zeer hooge luchtlagen ligt, uit het N.-W. naar het Z.-O.

De onderste van deze beide, de Z.-O. passaat, komt over zee en van hooger breedte. Hierdoor is hij koel en vochtig. Doch de bovenste komt uit het sterk verwarmde binnenland van Afrika, en is daardoor *heet*. Over 't geheel heeft de Z.-O. wind, de passaat, de overhand, zoodat de bovenstroom van den antipassaat tot de hoogere luchtlagen beperkt blijft, en aan de aardoppervlakte niet vernomen wordt. Doch in de wintermaanden, als de zon de grootste noordelijke declinatie heeft, (onze zomer) zijn ook de passaten het verst naar het noorden op aarde verplaatst. In dien tijd kan het bij een minimum van luchtdruk licht gebeuren, dat op de breedte van Natal de bovenstroom uit het heete binnenland de overhand verkrijgt op den passaat, en aan de aardoppervlakte komt. Dit is in Natal dan ook werkelijk waargenomen.

Deze N.-W. wind is in Natal bekend als de *heete wind*. Hij begint meestal te waaien vóór het aanbreken van den dag, wanneer de zeewind voor goed heeft opgehouden, en duurt tot na den middag, wanneer de Z.-O. zeewind weder de heerschappij herneemt op den allengs zachter geworden N.-W. wind.

Bij den N.-W. wind daalt de barometer op een minimum. Of evenwel dit barometer-minimum of de depressie een gevolg of een oorzaak van den N.-W. wind is, schijnt nog niet beslist te zijn. In strijd met de algemeen aangenomen meening, geloof ik op goede gronden, welke op deze plaats niet volledig uiteengezet kunnen worden, de bestaande depressie als oorzaak van den N.-W. wind te moeten beschouwen. Deze depressie ontstaat in den winter met het voortrukken van het passaatstelsel naar het noorden, waardoor dit gebied geheel ten zuiden van den eigenlijken Z.-O. passaat komt te liggen. De tabel der waarnemingen van Dr. Mann te Pietermaritzburg wijst dan ook aan, dat in den tijd, dat de passaten het meest noordelijk zijn 1), genoemde wind het

1) Volgens Hann, Klimatologie, pag. 390, is de zuidgrens van den Z.-O. passaat het noordelijkst in September, en het zuidelijkst in Maart, juist de maanden van het maximum en minimum der genoemde heete N.-W. winden voor Natal.

veelvuldigst waait. Tevens is dit de maand der meeste stormen.

Verhouding van de veelvuldigheid van den heeten wind in de verschillende maanden:

Januari	heete wind	1,5
Februari	» »	1,2
Maart	» »	0,7
April	» »	0,9
Mei	» »	1,2
Juni	» »	0,9
Juli	» »	2,4
Augustus	» »	3,2
September	» »	5,1
October	» »	4,2
November	» »	3
December	» »	1,7

Eigenlijk waaien genoemde winden alleen in het binnenland; aan de kust zijn ze reeds verzwakt.

Evenals het klimaat in de verschillende gedeelten met de hoogte afwisselt, is dit ook met de planten het geval. Langs de lage kustvlakte gedijen ananassen, bananen, suikerriet en koffie in de open lucht. Evenwel komen zij in het hoogere, en dus koelere binnenland niet meer voor. Doch op het plateau van Pietermaritzburg bloeien de oranjes en oleanders in het midden van den winter. Het hoofdproduct der hoogvlakte is echter maïs, die er uitnemend gedijt, terwijl ook de wijn rijpt, hoewel hij van de vochtigheid te lijden heeft. De koffie belooft in de toekomst veel. Voor een tal van planten is het klimaat in Natal uitmuntend geschikt; vele zijn er reeds ingevoerd; met andere kunnen nog proeven genomen worden.

IV.

BEVOLKING.

Het plekje gronds, dat wij boven leerden kennen, was tot bijna in den laatsten tijd voor de beschaafde wereld onbekend gebleven. Alleen verschillende Kafferstammen zwierven langs deze kusten

heen en weder, en bevochtigden dikwijls den bodem met het bloed, dat er vloeide in de onderlinge oorlogen.

De eerste Europeaan, die kennis maakte met dit kustgebied, was Vasco de Gama, in December 1494. Op zijn avontuurlijken tocht, om Indië te zoeken, had hij onder vermoeiende worsteling met de Kaapsche stormen, eindelijk de oostkust van Afrika bereikt. Op eenigen afstand van de kust naar het noorden voortzeilend, werd zijn oog verrast door eene natuurlijke haven, met het schoonste zomergroen omgeven.

De zeeman, met den nog onbekenden weg naar Indië voor zich, zocht hier eenige dagen rust van zijne vermoeienissen.

Het was op Kerstfeest, dat hij de haven binnenliep, en ter eere der geboorte van Christus, teekende hij dat kustland op zijne kaart aan als „Terra Natalis” (terra = land; natalis = de geboorte betreffende). Dezen naam heeft het land sedert behouden, hoewel hij in Natal is overgegaan.

Van den tijd der ontdekking tot vóór 200 jaren was de haven van Natal alleen bekend als eene ververschingsplaats voor de schepen, die op Indië voeren. In het jaar 1652 werd door den Nederlander Jan van Riebeeck eene Nederlandsche kolonie gevestigd in het Kaapland. Van hier uit trachtten de Nederlanders ook in Natal zich te vestigen, doch de pogingen, o. a. in 1688 en 1721 daartoe aangewend, waren vruchteloos.

Zoo bleef dit land aan inboorlingen van Zuid-Afrika, de Kaffers, overgelaten. En werkelijk vormden deze in het begin van deze eeuw eene dichte bevolking in het tegenwoordige Natal. Omstreeks honderd stammen, te zamen $\pm$ 1 millioen uitmakende, leefden op dat oogenblik in vrede aan deze kust.

Doch spoedig werden zij in hunne zalige rust gestoord. Onder de Zulu-Kaffers stond Chaka, een machtig opperhoofd, op, die na veel strijd de onbeteekenende stam der Zulu's de opperheerschappij van de landen van de Tugela tot de Delagoabaai verschaftte. Velen der Kaffers vluchtten voor de zegevierende Zulu's naar het zuiden, en ook Natal werd overstroomd door vluchtelingen en achtervolgers. Een vreeselijke strijd, die Chaka tot het toppunt van macht voerde, maar duizenden menschenlevens kostte en den vrede onder de stammen verloren deed gaan, woedde er

In dezen tijd beproefden de Engelschen, (die gedurende de Fransche overheersching de Kaapkolonie aan de Nederlanders ontnomen hadden) aangelokt door de schoone natuur, zich in Natal te vestigen.

Na vruchteloze pogingen, knoopte in 1835 Gardiner met den opvolger van Chaka, Dingaan, onderhandelingen aan, en verkreeg een stuk gronds van 500 □ Geogr. Mijlen, waar hij Durban stichtte.

Doch ook van den anderen kant drong eene nieuwe bevolking Natal binnen. Hollandsche boeren in het Kaapland, die zich noode aan het Engelsche bestuur hadden onderworpen, laadden hunne bezittingen op karren en trokken verder het land in. Door Koning Dingaan van de Zulu-Kaffers waren zij oorspronkelijk aangemoedigd en was hun land beloofd, doch toen in 1837 met omstreeks duizend wagens de Boeren over de Drakenbergen Natal binnen-trokken, begon Dingaan voor hen te vreezen. Zoo ontstond er een bloedige oorlog, waarin aanvankelijk de Kaffers overwinnaars waren. Doch de overblijvende Boeren hielden stand, en werden na een volhardenden strijd overwinnaars. Daarna richtten zij in het veroverde gebied de vrije republiek van Hollandsche Boeren, Natalia, op. Op de oostelijke helling van de Drakenbergen wapperde de Hollandsche vlag. De namen Pieter Retief, Gerrit Maritz en Andréas Pretorius, werden met roem in hunne geschiedboeken opgeteekend. Pietermaritzburg werd door hen gebouwd, en tot hoofdzetel van het bestuur bestemd.

Doch het Engelsche Gouvernement aan de Kaap wilde de onafhankelijke Boerenrepubliek niet erkennen, en eischte onderwerping. De Boeren protesteerden hiertegen en na veelvuldige onderhandelingen besloten de Engelschen in 1842, met de wapenen hun gezag te doen gelden. Kapitein Smith kwam met troepen in Natal. Doch het oud-Hollandsche hart beefde niet voor den Brit. Den Boeren in Zuid-Afrika stroomde nog het bloed der Trompen en de Ruiters door de aderen. Zoo waren zij dan ook aanvankelijk overwinnaars, en eerst door versterking der Engelsche macht werd de kolonie veroverd. Den 8sten Aug. 1843 had de annexatie plaats. Doch vele Boeren wilden zich niet onderwerpen aan het Engelsche gezag. Zuid-Afrika is groot, en evenals zij Natal genomen hadden, was er ook elders nog ruimte, om hunne kudden te

weiden. Zoo besloten zij weder, om te vertrekken. Ten noorden van de Oranje-rivier en de Vaal-rivier liggen uitgebreide en vruchtbare landen, die zij in bezit namen. Deze daad gaf aanleiding tot het stichten der vrije Boerenrepublieken, Oranje-Vrijstaat en Transvaal, 1846—1848. Toch bleven er ook nog altijd Hollandsche Boeren in Natal achter. De plaats der vertrokkenen werd door immigratie zooveel mogelijk aangevuld. Zoo kwamen van 1848—1850 ongeveer 3792 Europeanen zich hier vestigen.

Sedert ging de kolonie steeds vooruit en in 1856 werd Natal tot eene op zichzelf staande Engelsche kolonie verheven, met eene koninklijke wet (Charter), welke in dit jaar werd aangenomen. Wel werd de inrichting later gewijzigd (laatst 1883), doch in hoofdzaak bleef zij dezelfde.

Natal telt thans (volgens opgave van 31 Dec. 1884) 424 495 bewoners, waarvan 35 453 tot het blanke ras behooren. Verder wonen er nog 27 276 Indische koeli's, terwijl de overigen, $\pm$ 361 766 in aantal, inboorlingen zijn.

Het grootste deel der blanke bevolking is van Britsche afkomst, terwijl in de bovendistricten nog vele nakomelingen der Hollandsche Boeren gevonden worden. Verder zijn de blanken van Duitsche en Noorsche afkomst.

De eigenlijke inboorlingen van Natal behooren tot verschillende stammen der Zulu-Kaffers, welke zich ook allen van de Zulu-taal bedienen. De Zulu's in Natal, hebben hunne eigene wetten en hoofden (totaal 173), die weder aan het hoofdgezag der kolonie onderworpen zijn. Zoo betaalden zij in 1884 eene totale som van 70 042 pond sterling aan directe belastingen, terwijl aan indirecte belasting eveneens nog aanzienlijke sommen op verschillende wijzen betaald werden. Bovenal de handel met de inboorlingen is van veel belang voor de kolonie.

De behoefte aan werklieden op de kustplantages deed het Gouvernement besluiten, den aanvoer van Indische koeli's te bevorderen. Zoo zijn er onderscheidene bepalingen te hunnen opzichte gemaakt. De koeli's worden n.l. voor den tijd van 5 jaren gehuurd, waarna zij vrij zijn, zich aan anderen of tot elke bezigheid te verhuren en na tien jaren verblijf in Natal hebben zij recht van het Gouvernement een terugtocht naar hun vaderland

te eischen of een daaraan evenredig bedrag in land te bekomen. Zoo zijn er een tal van vrije Indiërs, die op hunne eigen rekening als landbouwers, handelaars, enz. werken. In het nieuwe land blijven zij aan hunne eigen gewoonten en godsdienst getrouw.

Zoo is de goede orde en regeling in deze kolonie bevorderlijk aan den vooruitgang. Op verschillende wijzen worden verbeteringen aangebracht, om de kolonie meer productief te maken voor de buitenwereld. Eene der voornaamste is wel de spoorweg, die van Durban naar het binnenland loopt. Door het veel oploopen van het land, is een spoorwegaanleg hier altijd moeielijk, omdat de helling dan ook zeer steil is. Toch waren op 1 Maart 1886 reeds $173\frac{3}{4}$ mijl (Eng.) aan spoorwegen gelegd. Van Durban loopt de weg langs de kust in het noorden tot Verulam en in het zuiden tot Isipingo en verder het land in over Pietermaritzburg (de hoofdstad) tot Ladysmith. De fondsen voor den aanleg dezer wegen zijn in Engeland verkregen, en geven eene vaste rente.

Verder heeft het vervoer meest plaats met ossenwagens.

De spoorweg is voor Natal van de grootste beteekenis. Want dieper in het binnenland liggen de vrije Boerenrepublieken, die daardoor het gemakkelijkst met de zee verbonden worden. Natal is daardoor een doorvoerland geworden, dat in alle opzichten profiteert van zijne gunstige ligging. Maar tevens worden door Natal de binnenlanden geëxploiteerd, wat betreft den handel.

I. VAN DURBAN NAAR DE BOEREN-REPUBLIEKEN.

In de havenstad Durban waren wij aan land gestapt. Na een vluchtig kijkje in de stad zullen wij ons tochtje naar de Boeren-Republieken in het binnenland voortzetten.

Verwacht echter niet te veel van Durban. Geene trotsche kathedralen met hooge torens, zooals ge in de Europeesche steden gewoon zijt te bezoeken, zult ge hier vinden. Geene antieke gevels hebt ge er op te merken, geene musea van historische merkwaardigheden te bezoeken. De geschiedenis van Durban is nog zeer jong.

In 1850 stonden op de plaats, waar thans Durban ligt, nog slechts enkele hutten op het moerassige strand. En in dien korten tijd is Durban reeds eene stad geworden, die op dit oogenblik ongeveer 15000 inwoners telt. Deze snelle ontwikkeling bewijst, dat er natuurlijke rijkdommen in het binnenland gevonden worden, die voor eene goede exploitatie vatbaar zijn, en dat de ligging vele voordeelen moet aanbieden.

Durban is geheel eene handelsstad. De schoone natuurlijke haven had dit plekje voor eene handelsstad voorbestemd. In 1883 werd deze haven (South-Africa, by James Stanley Little) door $\pm$ 400 schepen bezocht en bedroeg de invoer voor eene waarde van £ 2 213 538 en de uitvoer £ 731 908.

Onder de openbare gebouwen kan men de zeven kerken en

ook het Theatre Royal noemen. Handels- en bankinrichtingen worden er verder natuurlijk in Durban aangetroffen.

Met den spoortrein gaan wij het binnenland in. Van het oude Zuid-Afrikaansche middel van vervoer, den ossenwagen, zullen wij niet eerder gebruik maken, dan wanneer de noodzakelijkheid ons er toe dwingt. De spoorweg naar Pieter Maritzburg loopt bestendig in de hoogte. Wij wisten het reeds uit de schets, die wij van dit terrassenland gaven. Daardoor moet men er langzaam rijden; ja, op sommige plaatsen is het, als kruipt de ijzeren salamander met moeite voort langs de tweelinglijn.

Schoone en trotsche natuurafereelen ontrollen zich aan beide zijden van den weg. De tropische plantengroei der lage kustlanden gaat op de terrassen langzaam in subtropische gewassen over. Ook bemerken wij, dat wij, met het stijgen in andere klimaten komen. De drukkende hitte aan de kust wordt hier meer vervangen door eene aangename koelte.

Daar achter ons, over die heuvels, met wuivende bananen getooid, golven de wateren van den Oceaan. De zuidoost-passaat, welke hierover strijkt, blaast met zijn frisschen adem op het terrasland. Langs de bergen stijgt hij naar boven en door dit rijzen verliest hij allengs de heete temperatuur, welke hier zeer onaangenaam kan zijn. In de Kaapkolonie noemt men den frisschen, gezonden zeewind »den dokter”. Dat hij ook hier gezondheid aanbrengt, kan men zien op het gelaat der bewoners.

Na een tocht van 52 mijlen zijn wij te Pieter Maritzburg, de hoofdstad en zetel van het bestuur der kolonie Natal, aangekomen. De stad heeft haar naam ontvangen naar Pieter Retief en Gerrit Maritz. Het is de eerste stad, door de Boeren in Natal bij hunne vestiging aangelegd. De ligging van de plek was voor den bouw van eene stad bij uitstek gunstig. De hoogte van 2000 voet boven de oppervlakte der zee heeft reeds eene koelte voor dit terras ten gevolge, welke het vrij gezond maakt. Verder ligt de stad bijna in eene rechte lijn tusschen de haven van Natal en den begaanbaren Beerspas in het Drakengebergte naar den Vrijstaat. Dit maakte deze plek tot een centrum van de kolonie. De ligging op de zachte helling van een berg, waardoor het water der zomerregens gemakkelijk kon wegstroomen, en de gelegenheid, om uit de altijd-

stroomende Boschjesmansrivier steeds frisch water te ontvangen, geeft verder zoovele natuurlijke voordeelen aan deze plek, dat zij tot het bouwen van eene stad wel moest uitgekozen worden. Het praktisch, gezond verstand, dat den Boeren algemeen wordt toegekend, blijkt ook uit deze keus.

Pieter Maritzburg is eene stad met $\pm$ 7000 inwoners. Daar in 1838 met den bouw werd aangevangen, draagt de stad in alles de kenmerken van eene jonge schepping. De lange, breede straten snijden elkander onder rechte hoeken. Wij zullen ons evenwel niet verder met Pieter Maritzburg bezig houden, doch onzen tocht naar het binnenland voortzetten.

De spoorweg loopt tot Lady Smith. Ruwer en woester wordt de bergnatuur van het land. Hier snort de trein over gevaarlijke afgronden en rotskloven, door wier diepte de bergstroomen bruisen, dan weer vliegt hij door donkere tunnels voort. Zoo bereiken wij eindelijk Lady Smith, niet ver van de Drakenbergen. Evenwel moet men zich van dit »niet ver« in ons kleine landje geene verkeerde voorstellingen maken. Lady Smith ligt, zooals het kaartje aanwijst, op korten afstand van de grens naar den Oranje-Vrijstaat. Toch bedraagt die afstand niet minder dan 40 K. M. d. i. de rechte afstand van Amsterdam naar Amersfoort.

Van Lady Smith staan ons twee wegen open, om in de Boeren-Republieken te komen. De eene weg loopt over den Beerspas (1721 M. hoog) door het Drakengebergte naar Harrismith in den Oranje-Vrijstaat; de andere langs Newcastle in het N. W. van Natal en vervolgens over de Buffalorivier (de grensrivier naar de Transvaal) op Wesselsstroom en Utrecht in de Transvaal aan. By Lady Smith eindigt echter de spoorweg, zoodat men bij den verderen tocht van ossenwagens of van den postwagen, door paarden getrokken, gebruik moet maken.

Een ossenwagen is voor ons, Europeanen, geen aangenaam vervoermiddel. Hij doet ons eenigszins denken aan de groote, zware vrachtwagens, met een zeil overdekt, zooals men ze in de oostelijke streken van Nederland nog aantreft. Een span van 16 ossen (ook meer of minder, naarmate de vracht is), door een Kaffer of Hottentot onder zweepslagen geleid, trekt dezen wagen langzaam over de slecht gebaande wegen en de somtijds steile bergpassen

voort. En wanneer de nacht komt, dient deze wagen tot huisvesting, terwijl de ossen aan een juk gebonden worden.

Al moge aan dit reizen in Zuid-Afrika met de ossenwagens door streken, schaars bevolkt, met slechts enkele herbergen op den weg, een zeker romantisch karakter niet ontbreken, toch zal het bij ons, aan de overdreven gemakken eener hooge beschaving gewoon, menige klacht ontlokken. Doch men dient voorop te stellen bij het bezoeken van de Zuid-Afrikaansche Republieken, dat gemakzucht in het reizen geheel terzijde gezet moet worden. De toestanden zijn er nog primitief en doen ons voorstellen, hoe het in de achterhoeken van Nederland voor een honderdtal jaren gesteld was, toen straatwegen nog tot de zeldzaamheden behoorden. Volharding en opoffering behoort er toe, om dit land te bezoeken; voor 't verwijfd geslacht, dat sigaretten rookt, is hier geene plaats.

Wij zullen niet alle bijzonderheden schetsen, welke aan den verderen tocht verbonden kunnen zijn, maar denken, dat wij langs den boven aangegeven weg de Transvaalsche grenzen zijn overgestoken.

Daar zijn wij in de onafhankelijke Boeren-Republiek! Weder hooren wij ons toespreken in eene taal, die wel niet in de Nederlandsche steden gesproken wordt, maar toch in vele opzichten overeenkomt met de boerendialecten van Drente, Overijsel en Gelderland. Hier, in het binnenland van Zuid-Afrika, spreekt men de Nederlandsche taal. 't Is een monument, dat onze kloeke voorouders hebben opgericht, en dat bleef bestaan, hoe de tijden en omstandigheden wisselden.

Een klein gedeelte van de Transvaal ligt nog aan de oostzijde van het Drakenberge. Dit is het district Utrecht. Het district Wakkerstroom wordt door genoemde keten doorsneden. Aan de westzijde van het Drakenberge begint het eigenlijke Zuid-Afrikaansche hoogland.

Dit hoogland is een golvend, oneffen terrein, dat ongeveer 5000 voet boven de oppervlakte der zee ligt. Tusschen de Krokodillenrivier of Limpopo en de Oranje-rivier is een groot deel van het grondgebied in bezit genomen door de Nederlandsche Boeren, die hier twee republieken stichtten: den Oranje-Vrijstaat het zuide-

lijkst en de Transvaal het noordelijkst. De Vaalrivier is de natuurlijke grensscheiding tusschen beide.

De Transvaal, waarmede we aanvangen, ligt dus hoofdzakelijk aan de westzijde van het Drakenberge. Genoemde keten maakt de oostelijke gedeelten tot een bergachtig gebied, waar trotsche hoogten met liefelijke dalen afwisselen. Het Drakenberge, dat zich in lagere en minder scherp begrensde ketens nog voortzet tot den Limpopo, gaat in het oosten met terrassen tot de lagere kustketens van het Lobombogeberge over. De terrasvormige verheffing van het hoogland van de kustvlakte af is hier weer duidelijk waar te nemen.

Het Transvaalsche district Utrecht ligt op het hoogste dier terrassen, die den overgang vormen tot het Drakenberge. Langs de Buffalorivier is het vlak land, doch verder naar het geberge wordt het van diepe kloven doorsneden.

De ligging aan den oostkant van het Drakenberge maakt, dat het district Utrecht meer regen ontvangt van den zuidoostpassaat, dan de Transvaal. Als deze wind langs de terrassen opstijgt, verliest hij aan de zuidoostzijde gedeeltelijk zijne vochtigheid en besproeit hij het land met het vruchtbaar makend vocht. Op de zachte helling van het geberge zijn dan ook de meeste boerenplaatsen aangelegd. De bergketen beschut dit gebied tegen de heete winden uit het binnenland (zie pag. 65) en zendt frissche, kristalheldere stroomen in de richting van de kust naar beneden. Hierdoor is het district Utrecht een der schoonste en vruchtbaarste gedeelten van de Transvaal. Land- en tuinbouw, zowel als veeteelt, kunnen er met vrucht uitgeoefend worden. Alle granen kunnen hier verbouwd worden, terwijl de boomgaard voor de beste vruchten geschikt is. Duizenden H. L. koren, gerst, kafferkoren en vooral maïs, worden er jaarlijks gewonnen. Daar men in Zuid-Afrika het gebruik van roggebrood niet kent, wordt de rogge hoofdzakelijk verbouwd om het stroo. Hoewel het zaailand gewoonlijk twee oogsten opbrengt, wordt het toch slechts eenmaal per jaar gemest.

Bij eenige zorg kan men gedurende het geheele jaar door zich van versche groenten uit den tuin voorzien. Doperwtten, salade, wortelen en ook de fijnere groenten groeien er welig en de boom-

gaarden leveren overvloed van perziken, abrikozen, appelen, peren, noten, pruimen, moerbeziën en andere vruchten. Kersen echter vindt men er weinig en evenmin aalbessen, doch aardbeziën weder in overvloed. Ook de druif heeft hier een vruchtbaar gebied en slingert zich weelderig om verschillende boomsoorten. Tabak en het wilde suikerriet groeien zeer goed en ook op enkele plaatsen heeft men gelukkige proeven genomen met het planten van den koffieboom.

Behoeven wij nog verder den rijkdom van natuurproducten op te sommen, waarmede dit land gezegend is? Wanneer wij nu verder nog nagaan, dat slechts 1800 blanken en 5000 inboorlingen, meest Kaffers, dit schoone en vruchtbare gebied bewonen, dan mag men met recht vragen, of hier niet overvloedig plaats is voor hen, die moed en energie bezitten, om in verre landen de aarde tot hun voordeel te exploiteeren? Doch juist deze zijn noodzakelijke vereischten, om zich in een land, waar de natuur alles en de cultuur weinig is, te vestigen. Voor hen echter, die meenen, de genoegens en gemakken van het moederland niet te kunnen ontberen, is hier geene plaats.

Werpen wij thans een blik op het Transvaalsche gebied aan de westzijde van het Drakengebergte. Het land wordt hier onderscheiden in *Hoogveld*, *Boschveld* en *Gebroken veld*. Het grootste gedeelte neemt het Hoogveld in beslag. Hieronder verstaat men het land ten zuiden van de Magaliesbergen tot het Drakengebergte in het oosten. 't Is een plateau van ongeveer 4000 voet hoogte, dat door een tal van stroompjes op de Vaalrivier uitwatert. Op natuurschoon kan dit gebied niet roemen. De golvende vlakke, hier en daar met kleine heuvels bedekt, heeft iets eentonigs. Dewijl het gewoonte is, in den winter het gras te verbranden, valt het gemakkelijk te begrijpen, dat er weinig boomen gevonden worden. Daardoor staat dit gebied ver achter bij het Utrechtsche district op de kustterrassen. Het korte gras, dat er groeit, dient schapen, paarden en hoornvee tot uitstekende weiden.

Naarmate men echter Pretoria meer nadert, wordt het land door het bergachtig terrein schooner en boschrijker.

Het Boschveld beslaat het gebied, dat zich van de Magaliesbergen in noordoostelijke richting tot den Limpopo uitstrekt. Waar

geen gebrek aan water heerscht, is het land met allerlei planten begroeid en kan het de tuin der republiek genoemd worden. Mimosa's, acacia's, euphorbiën en dergelijke boomen nemen er de ruimte geheel in beslag. In het noorden, waar meer gebrek aan water is, wordt ook de plantengroei van het Boschveld minder. Evenwel levert dit Boschveld weinig of geen timmerhout. De eigenlijke Transvaalsche bosschen worden niet op het Boschveld, maar aan de zuidoostelijke helling van het Drakengebergte gevonden.

Wat den bodem betreft, is het Boschveld een golvend, heuvelachtig land, dat naar den Limpopo afhelt en deze rivier tal van stroomen toezendt.

Het overige gedeelte van de Transvaal is *Gebroken veld* of *Banken veld*. Hiertoe rekent men de helling van de Drakenbergen, van de Buffalorivier tot den Limpopo. Dit gebied is het meest oneffene gedeelte van het land. Met heuvelen overdekt, van kloven en valleien doorsneden, door frissche wateren besproeid en met kostbare houtsoorten getooid, is dit het schoonste gedeelte van de Transvaal, ten westen der Drakenbergen.

De Transvaalsche republiek behoort in hydrographisch opzicht tot twee stroomgebieden. Het noordelijk gedeelte wordt begrensd door den Limpopo of Krokodillenrivier, die door een tal van kleine stroomen het overtollige water uit het hart van de Transvaal ontvangt. Als stralen van eene ster stroomen zij in eene richting tusschen N. W. en N. O. naar de hoofd rivier toe.

De Limpopo ontspringt op het Hoogveld in de Transvaal, breekt bij Command's Neck door de Magaliesbergen en stroomt met eene bocht om de Transvaal naar de Indische zee. In den regentijd is deze rivier geheel ondoorwaadbaar, doch in het droge jaargetijde worden er op betrekkelijk geringe afstanden »driften« gevonden, welke men gemakkelijk kan doorwaden. De boorden zijn meestal met dicht geboomte begroeid, dat reeds van verre de rivier aanduidt. Naar den rijkdom van krokodillen heeft men de rivier Krokodillenstroom genoemd. Voor de scheepvaart heeft de Limpopo, evenmin als de andere rivieren van Zuid-Afrika, belang. Alleen in het laagland wordt hij door de inboorlingen met hunne kano's bevaren. Een van zijne voornaamste bij-

stroomen is de Olifantsrivier, die eveneens van verre reeds door den woudzoom aan hare oevers te herkennen valt.

De oevers van den Limpopo zijn door de heerschende koorts en zeer ongezond en daardoor voor blanken zoo goed als onbewoonbaar.

De *Vaalrivier* is de zuidelijke grensrivier, die tot het gebied van den Atlantischen Oceaan behoort en met eene bocht langs den Oranje-Vrijstaat stroomt. Sierlijk vloeit zij met hare levenmakende, geelachtige wateren (vandaar de naam Vaal = geel, bleek) door het landschap. Dat het water voor Zuid-Afrika goud is, kan men ook hier opmerken. In den regentijd is de Vaalrivier een bruisende stroom, die met woeste vaart over hare rotsachtige bedding rolt en er steenkoollagen en zelfs diamanten blootschuurt. Doch in het droge jaargetijde schijnt zij eene moerassige gleuf, die niet zelden geheel stilstaat of met moeite over de rotsachtige drempels heenrijpelt. Zooals de kaart aanwijst, mondt de Vaalrivier in de Oranjerivier uit en stroomt door deze naar den Atlantischen Oceaan.

Ook de Oranje-Vrijstaat behoort tot het tafelland van Zuid-Afrika. Van de Drakenbergen strekken zich de Wittebergen nog als een arm in het land uit. Verder helt de bodem langzaam naar de Vaalrivier in het noordwesten en westen af en zendt haar nog een tal van kleine stroompjes en spruiten toe.

De Vrijstaat is in het oosten bergachtig, doch vormt in het noordwesten en noorden een golvend terrein, slechts hier en daar door alleenstaande heuvels afgebroken. In het zuiden vindt men meer alleenstaande, kegelvormige verheffingen des bodems, welke ook in de Transvaal en elders in Zuid-Afrika worden aangetroffen. Dit is de hier zoo eigenaardige formatie der kopjes.

De vlakte van den Vrijstaat is tegenwoordig bijna boomloos. Alleen waar de boerenwoningen gevonden worden, verheft zich hoog geboomte, dat als bakens van verre den weg wijst over de vlakte. Ook op de hellingen, in de kloven der bergen en aan de oevers der rivieren zijn nog boomen genoeg te vinden.

Het grootste gedeelte van den Vrijstaat is het best voor de veeteelt geschikt. Het oostelijke berg- en heuvelland echter, met een meer vochtig klimaat, levert ook door den landbouw belang-

rijke voordeelen op en kan de korenschuur van het land genoemd worden.

Het klimaat van den Boeren-Republieken Transvaal en de Oranje-Vrijstaat is over 't geheel zeer gezond. Wel liggen beide op de grens der heete luchtstreek en dus in de subtropische zone, doch de aanzienlijke verheffing van het hoogland boven de oppervlakte der zee matigt de warmte zeer.

Het winter-halfjaar duurt er van April tot September. Evenwel is er het overdag op de winterdagen bijna even warm als in den zomer. Doch de nachten zijn in den winter op het hoogland scherp en koud. Daarbij komt, dat de koude hier gevoeliger is dan in Europa, zoodat de Kaffers op het Hoogveld zelfs dood vriezen bij eene temperatuur van omstreeks 0°. De zomer, van November tot Maart, is het regenrijkste jaargetijde, hoewel ook de andere maanden er niet droog zijn. In dit opzicht verschilt de Transvaal van het Kaapland. Daar in het Kaapland, vooral in de westelijke streken, de regens meest in den winter vallen, is de zomer er op vele plaatsen dor en droog. Terwijl de Transvaal aldus met weelderig groen prijkt, is het Kaapland niet zelden doodsch.

Bovenal zijn de zomerregens des middags van hevige onweders vergezeld, zooals wij ook reeds bij Natal opmerkten. De hevigheid dier onweders is niet met die, welke wij kennen, te vergelijken. Dr. Jonkman schrijft hierover het volgende: »Veel had ik over het zware weder in Afrika gehoord, maar zoo iets had ik toch niet verwacht. In korten tijd pakten zich de wolken boven ons hoofd samen, voorafgegaan door een snel naderend, rommelend geluid, dat den indruk maakte, alsof in de verte eene onstuimige zee het strand beukte. In stroomen begon de regen te vallen; het was, alsof alle sluizen des hemels geopend waren. Het was één onafgebroken vuurgloed om ons heen. Aan alle kanten sloeg het licht in. De paarden sidderden en weigerden verder te gaan. De wegen werden onbegaanbaar. »Baas, ons moet uitspan!» zeide de drijver en hoewel alles behalve op mijn gemak, zei ik, dat het goed was. Na verloop van een half uur werd het weder het prachtigste weer van de wereld.»

Deze zomeronweders zijn niet zelden van hevige hagelbuien

vergezeld, die er groote schade kunnen aanrichten. Overigens valt er geen neerslag in vasten toestand dan alleen op de Drakenbergen, welker toppen voor korten tijd met het reine kapokkleed (den sneeuw noemt men hier kapok) bedekt worden.

Den heeten, verschroeienden N.W. wind, de anti-passaat, welken wij bij Natal reeds noemden, bemerkt men ook in de Boeren-Republieken. Soms waait hij er eenige dagen achter elkander. Wij merkten in ons artikel over Natal reeds op, dat deze wind bovenal in het binnenland waait en zelden tot de kust doordringt.

Uit den toestand des lands en het hierboven geschetste klimaat kan men wel afleiden, dat in het gebied der Boeren-Republieken, wanneer het water niet ontbreekt, de bodem zeer vruchtbaar moet zijn. En behalve door den regen, wordt er op vele plaatsen de grond bevochtigd door de bronnen, welke men hier in groot aantal vindt en die voor het land onschatbare waarde bezitten. 't Is wel opmerkelijk, dat Zuid-Afrika's bodem zoo rijk is aan grondwater. Want zooals de nieuwste onderzoekingen leeren, vindt men ook in de Kalahari op geringe diepte in den bodem overvloed van water.

Dit alles heeft dan ook den groei van een grooten rijkdom van allerlei planten tengevolge.

De groote grasvelden, die de natuur in Zuid-Afrika geschapen heeft, verdienen nog in de eerste plaats de aandacht. Men verdeelt deze in drie soorten: *zoetveld*, *zuurveld* en *doorelkanderveld*. Deze onderscheiding berust op de verschillende grassoorten, welke er groeien. Het breede, sappige, roodachtige of blauwgroene gras noemt men er *zoet gras*. Het wordt meest gevonden in de laaggelegen gedeelten des lands, aan den voet van de Drakenbergen, langs de rivieren en in het Boschveld. Zoetveld is de beste weide voor hoornvee.

Het *zuurveld* is bedekt met een kort, hard en scherp gras, dat donkergroen van kleur is en moeilijk voor het vee te verteren valt. Hiertoe behooren de restiaceën en cypergrassen. Zij bedekken veelal de toppen der bergen en de hoogste vlakten. De Zuurbergen hebben hiernaar den naam ontvangen.

Het *doorelkanderveld* is, zooals de naam aanduidt, eene vermenging van zuurveld en zoetveld. Het wordt vooral gevonden in

de uitgestrekte vlakten tusschen de Vaalrivier en de Magaliesbergen. Deze velden bieden in het voorjaar, als zij nog met kort en saprijk gras begroeid zijn, uitmuntende weiden aan.

Werpen wij thans nog een blik op het dierenleven der Boeren-Republieken. Wat betreft het »ongedierte,» zooals men er het wild gedierte noemt, ziet men ook hier het algemeene verschijnsel, dat dit meer en meer verdwijnt, naarmate de beschaafde mensch de aarde in bezit neemt. Wel worden er overal in de beschaafde maatschappij jachtwetten uitgevaardigd, om de natuur niet geheel te sloopen, maar toch ziet men op vele plaatsen ook de edele wildsoorten langzamerhand geheel verdwijnen door het moordend lood van den hebzuchtigen mensch. Ook in het Kaapland zijn in den laatsten tijd wetten tot bescherming van het wild uitgevaardigd. Echter valt het gemakkelijk te begrijpen, dat in een land, zoo weinig dicht bevolkt als Zuid-Afrika, aan de handhaving van dergelijke wetten niet te denken valt.

Bovenal de blanke bewoners van Zuid-Afrika zijn hartstochtelijke jagers. Het hart van den Boer popelt van genot, wanneer hij de buks kan richten op het wilde gedierte des velds; daardoor is het jachtveld in deze eeuw vrijwat gedund. Toch vindt men er nog altijd vele soorten van wild in een overvloed, die den Europeeschen Nimrod zou doen watertanden.

De koning der dieren, de »ouwe« of »ouw-baas«, zooals de Boeren zeggen, die eenmaal in Zuid-Afrika tot het zuiden toe algemeen verbreid was, werd het eerst onttroond door zijn tegenstander, den mensch. Kon Jan van Riebeeck, de grondvester der Kaapkolonie, nog in zijn dagboek schrijven: »heden nacht was het, of de leeuwen het fort stormenderhand wilden innemen,» thans is daarvan geen sprake meer. In de meest bewoonde gedeelten van Zuid-Afrika, als Kaapland, Natal, Oranje-Vrijstaat en Griqualand zijn thans de leeuwen voor goed uitgeroeid. In het Boschveld van de Transvaal moet evenwel de vaalgele woudvorst soms nog voorkomen. Evenzoo heeft hij in de Kalahari, het noordelijke Beetschuanenland en Matabeleland nog stand gehouden, hoewel er jaarlijks vele vallen door het moordend lood der jagers.

Hoewel de zoöloog van professie beweert, dat er geene tijgers in Zuid-Afrika voorkomen, hoort men den Boer toch telkens van

tijgers spreken. Met dezen naam duidt hij den luipaard (*Felis leopardus* L.) aan, die uit de boschrijke bergkloven zijne prooi beloert. Na den »tijger» noemen wij den wolf, die evenmin een wolf is, maar waarmede de Boeren de hyena aanduiden. Zoo hebben de Boeren velen inheemschen dieren verkeerde namen gegeven, die een gevolg waren van hunne gebrekkige zoölogische kennis en die thans bij hen blijven voortleven. Verder noemen wij den wilden hond, den jakhals en de wilde kat (in Natal en Zululand veelvuldig). De olifanten zijn door den mensch tot de Zambezi-vlakten teruggedrongen. In de diepe kuilen der groote rivieren treft men nog den hippopotamus of het rivierpaard aan. De giraffe, kameel genoemd, is een voorzichtig dier, dat zich liefst niet in de nabijheid der menschen ophoudt. Zij leeft o. a. nog in het Boschveld van de Transvaal. In het Kalahari-gebied, het Damara- en Owambo-land komen de giraffen nog veelvuldig voor.

De weidelanden van Zuid-Afrika worden door verschillende diersoorten bewoond, die de kern der voor Zuid-Afrika typische diersoorten vormen. Hiertoe behooren de gracieuse lichtbruin met wit geteekende springbok (*Gazella Euchore*), de zonderling gevormde gnu of wildebeest (*Catoblepas Gnu* en *Gorgon*) en de quagga (*Equus Quagga* en *Burchelli*), die in groote kudden de vlakten verlevendigen. Voeg hierbij nog de verschillende soorten van antilopen, de vlugge zebra, (*Equus zebra*) de eland, de struisvogel, enz. en men verkrijgt eenig begrip van Zuid-Afrika's rijke fauna.

Dat ook de slangen in dit gebied nabij de heete luchtstreek niet ontbreken zullen, is natuurlijk. In de wateren van den Limpopo leeft nog de krokodil, waaraan genoemde rivier den naam te danken heeft.

Nog enkele bijzonderheden moeten wij mededeelen betreffende een klein diertje, dat door de reizigers in Zuid-Afrika evenzeer gevreesd wordt als de koning der dieren. Dit is de tsetsevlieg (*Glossina morsitans*). De tsetsevlieg is ongeveer tweemaal zoo groot als de gewone kamervlieg, doch heeft veel langer vleugels, een bruinachtig lichaam en groote oogen met een groenen weerschijn. Deze vlieg veroorzaakt bij haar steek eene vergiftiging, die voor den mensch onschadelijk, doch voor trekdieren doodelijk kan zijn.

Ezels en muil dieren lijden minder door den steek van dit insect dan de paarden.

De natuurlijke historie van de tsetse is nog niet in alle opzichten voldoende bekend. Zij leeft het liefst in lage, boschachtige streken, waar geen gebrek aan water heerscht. In vele opzichten komt hare verbreiding overeen met die des Zuid-Afrikaanschen buffels. Daardoor heeft het vermoeden waarschijnlijk grond, dat de larve van dit insect in den drek der buffels gevonden wordt. De verschijnselen bij de gestoken beesten komen overeen met de ziekten, door de miasmen ontstaan. Een geneesmiddel daarvoor is niet bekend. Reizigers, die de tsetse-gebieden doortrekken, moeten zich daarom zooveel mogelijk van den nacht bedienen, omdat deze vlieg dan schijnt te rusten.

Daar de tsetse meest de rivierdalen bewoont, vormen de gewesten, welke het dier gevaarlijk maakt, smalle strooken, die in korten tijd doorreisd kunnen worden. Dat zij zich naar het zuiden uitbreidt, is voor de kustplaatsen eenigszins verontrustend. Op dit oogenblik heeft zij den keerkring reeds naar het zuiden overschreden en zich in de vlakten aan den Limpopo gevestigd. Gelukkig zijn het gebied aan de Delagoabaai, Natal, Kafferland, de Kaapkolonie, Namaqualand en Damaraland nog grootendeels vrij van deze plaag. Evenwel wordt het dier aan het Ngamimeer weder aangetroffen. De Boeren-Republieken zijn dus van dit dier gelukkig nog grootendeels vrij.

BEVOLKING.

Thans rest ons nog, om over de bevolking van de Boeren-Republieken iets mede te deelen. De overheerschende bevolking van de Transvaal en den Oranje-Vrijstaat zijn de blanken, hoewel ze op verre na niet het meest in aantal zijn. Het aantal blanken in de Transvaal bedraagt ongeveer 38000 terwijl er $\pm$ 50000 inboorlingen gevonden worden. Die blanken zijn gedeeltelijk van Hollandsche, gedeeltelijk van Fransche of Duitsche afkomst.

Reeds in het vorig artikel gaven wij in enkele trekken de geschiedenis dezer volkplantingen. De Boeren-Republieken Transvaal en Oranje-Vrijstaat zijn gevormd door de blanke bewoners van

de Kaapkolonie, die zich niet meer aan het Engelsche gezag wilden onderwerpen. Toen zij, na den grooten trek in 1835, zich in Natal gevestigd hadden en ook hier door de Engelschen werden overwonnen, trokken zij verder het binnenland in. Reeds vroeger hadden anderen het voorbeeld hiertoe gegeven en zoo werden eindelijk deze vlakten bevolkt door de Afrikaansche trekboeren.

Doch ook in het binnenland bleven de vrijheidlievende Boeren niet veilig voor het albespiedend oog van Albion. Zoo werden in 1846 door Sir Harry Smith de gronden ten noorden van de Oranjerivier tot Britsch grondgebied geproclameerd.

Nu grepen de Boeren weder de wapenen. Een bloedige oorlog volgde en den 23sten Februari 1854 zegepraaldé de vrijheidszin der Boeren. Bij het verdrag van Bloemfontein van den 23sten Februar 1854 art. 1 werd het gebied van de Oranjerivier overgedragen aan de Gemachtigden des volks; de bewoners des lands werden vrijgesproken van onderdanigheid aan de Britsche kroon en in alle opzichten voor een vrij en onafhankelijk volk verklaard.

Zoo werd de Oranje-Vrijstaat als vrije staat erkend.

Het Transvaalsche gebied werd eveneens bevolkt door de uit Natal en van elders in het binnenland voorttrekkende Boeren. Zij trokken over de Vaalrivier en werden daarnaar Transvalers genoemd. Evenwel denke men niet, dat bij hunne vestiging alhier direct eene republiek gevormd werd. Oorspronkelijk bestonden er drie republieken, met Potchefstroom, Lydenberg en Zoutpanberg als hoofdplaatsen. Afscheiding en hereeniging van enkele districten had plaats als gevolg van onderlinge twisten. Doch in 1858 vereenigden zich de drie districten tot ééne Transvaalsche republiek. Zelfs kwam eene vereeniging van de Transvaal met den Vrijstaat ernstig ter sprake, doch zonder gevolg.

Van Engeland dreigde eindelijk ook het gevaar voor de Boeren-Republiek, de Transvaal. Niet zonder bezorgdheid voor den handel in Natal zag Engeland, dat de Transvaal zich meer en meer ontwikkelde en het plan van een spoorweg naar de Delagoabaai vormde. Zoo werd eindelijk de gedachte rijp voor eene annexatie, iets, waartoe Engeland gaarne zonder veel omwegen overgaat. Onderlinge verdeeldheid en oorlog met de Kaffers begunstigen Engelands plannen.

Verschillend waren de redenen, die aan de annexatie een schijn van recht gaven. In hoofdzaak komen ze op het volgende neer :

Zij werd geëischt, om Englands prestige in Zuid-Afrika tegenover andere mogendheden te bewaren. Daar de Republiek te zwak was, om zonder steun van buiten zich staande te houden, werd er steun in het buitenland gezocht, buiten Engeland om. Dit wilde het voorkomen.

Het prestige van Engeland zou door den aanleg van een spoorweg naar de Delagoabaai veel kunnen lijden. Een dergelijke handelsweg zou de handelsbelangen van Engeland ten zeerste benadeelen. Vreemde natiën konden in de plaats komen van de Engelsche, wat betreft den handel van Zuid-Afrika.

Ook de oorlog met de Kaffers, waarin de Republiek steeds gewikkeld was en die den vrede van geheel Zuid-Afrika kon bedreigen, moest geëindigd worden, door de Transvaal tot eene Britsche bezitting te maken. Verder meende Engeland, dat het de instandhouding der slavernij, waarvan zendelingen de Boeren valsch beschuldigten, moest doen eindigen.

Deze officiële redenen, die door vele minder edele, officieuse versterkt werden, gaven eindelijk de beslissing. Zoo werd de Transvaal den 12^{den} April 1877 door Engeland geannexeerd.

Doch wat in een oogenblik van overspanning en zonder voldoend nadenken tot stand kon komen, had geene duurzame waarde. Dezelfde redenen, die de Boeren uit het Kaapland hadden doen vertrekken naar Natal en later naar deze Republieken, deden ook nu hen ontevreden zijn met het Britsch gezag. Toen Engeland de annexatie van de Transvaal niet wilde vernietigen, besloten de Boeren hunne onafhankelijkheid met het zwaard te herwinnen. Den 13^{den} December 1880 hield de Volksraad eene buitengewone zitting te Paardenkraal, waarbij een driemanschap benoemd werd, dat den eed van getrouwheid aan den Volksraad aflegde. Dit driemanschap bestond uit Paul Krüger, M. W. Pretorius en P. J. Joubert. Eene proclamatie werd vervolgens aan het volk uitgevaardigd, waarbij bekend gemaakt werd, dat de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek hare functiën hervat had. Als eerste plek, waar de Zuid-Afrikaansche vlag geheschen zou worden, werd Heidelberg uitgekozen. En te Heidelberg begon de victorie.

Daar wij geene geschiedenis van de Transvaal wenschen te schrijven, doch slechts enkele hoofdfeiten aangeven, om de vestiging van den staat te leeren kennen, gaan wij de gebeurtenissen van den worstelstrijd tegen Engeland, die het Nederlandsche volk met warme sympathie voor de Transvaalsche broeders bezielde, met stilzwijgen voorbij. Waren wij niet aan onze ruimte gebonden, wij zouden er evenwel met een ethnographisch doel gaarne verschillende voorvallen van mededeelen, daar in dezen strijd het volkskarakter sterker uitkwam dan bij eenige andere gelegenheid. Doch wij mogen slechts de hoofdzaak aangeven.

De strijd, die bloedig was, duurde korten tijd. Maar toch duurde hij lang genoeg, om den Brit te herinneren, wat een oorlog met Hollanders van het oude ras te beteekenen heeft. Daarom was de wapenstilstand van den 6^{den} Maart aan beide partijen welkom en den 23sten Maart 1881 werd op de plaats van O'Neill aan Langnek de vrede gesloten. De onafhankelijkheid van de Transvaal werd weder erkend, hoewel onder suzeriniteit van hare Majesteit de Koningin van Engeland.

Als men eene schets wenscht van de Transvalers, moet men het oog vestigen op de eigenlijke bewoners van dit gebied, d. w. z. de nakomelingen van hen, die aan den eersten trek van 1835 deelnamen. Na dien trek zijn er velen van buiten naar de Transvaal geëmigreerd en het eigenlijke karakter der Boeren is bij hen niet zuiver aanwezig.

De naam Hollandsche Boeren, dien men hun dikwijls geeft, is gedeeltelijk onjuist, daar, zooals wij reeds opmerkten, ook velen van Fransche, Duitsche of andere afkomst zijn. Dit blijkt nog uit vele familienamen, die blijkbaar niet aan de Hollandsche eigenamen doen denken. Evenwel zijn de vreemdelingen in de Hollandsche kolonie zoodanig verhollandscht, dat zij hunne taal en gewoonten hebben laten varen en met de Hollanders één volk gevormd hebben, dat de Hollandsche taal spreekt. Om eene voorstelling van den Zuid-Afrikaanschen Boer te verkrijgen, kan men niet beter doen, dan de boeren in de achterhoeken van Nederland, waar nog geene sporen en straatwegen zijn, te bestudeeren.

»Hun uiterlijk,» zegt Lion Cachet, »verschilt zoo weinig van dat onzer eigen bevolking in Friesland of op de Veluwe, dat men

hen bezwaarlijk van deze zou kunnen onderscheiden. Wat meer gezet misschien; de mannen met donkere haren en zwaren baard; de vrouwen blank van huid en donker van haar; mannen en vrouwen vrij groot van postuur, wel, krachtig gebouwd en gezond van lijf en leden. Een echte Veluenaar en een ware Dopper hebben in gelaatstrekken, in snit van haar en kleeding het meest met elkander gemeen. Slechts aan den zwaren baard en de eenigszins vreemde uitspraak van sommige woorden in het Hollandsch zou men de Transvalers herkennen in het midden onzer eigen bevolking."

»Het karakter der Boeren," zegt Merensky, die hier vele jaren leefde, »is kalm en bedachtzaam. Aan hevige gemoedsbewegingen geven zij niet gaarne lucht. Ook in gevaren blijft de Boer rustig, behoudt zijne tegenwoordigheid van geest en tracht zijn toestand te leeren kennen, zooals dat niet anders te verwachten is van lieden, die te midden van gevaren zijn opgegroeid.

De Boeren in Zuid-Afrika wonen niet in dorpen bij elkander. Boerendorpen, naar ons begrip, vindt men niet in Zuid-Afrika. Ieder grondbezitter woont op zijne eigen farm en gevoelt zich hier heer en koning. Daar de Boer tegelijk landbouwer en veehouder is, wordt een klein gedeelte van de boerderij bebouwd, terwijl het grootste gedeelte voor de weiden bewaard blijft. Bij het bouwland staat de woning van den boer en ook de spruit of waterleiding murmelt hier langs. Voor het huis ligt de boomgaard, die nimmer ontbreken zal.

Een eenigszins welvarende boer bezit eene boerenplaats van 9000 morgen grootte. Wie op het grondgebied van anderen woont, is weinig in aanzien en geldt voor arm. Men noemt dezen dan ook »bijwoner."

Toen de Boeren het grondgebied ten noorden van de Vaalrivier in bezit genomen hadden, verkreeg ieder hunner het recht, eene farm van 9000 morgen uit te zoeken. Zoolang er nog land over was, namen velen ook voor hunne kinderen een gelijk gedeelte in bezit. Ook de natrekkers konden, zoolang er nog »open grond" d. w. z. niet door blanken in bezit genomen land was, grondgebied krijgen.«

Bij dit patriarchale leven op hunne eenzame landerijen, in een

land, waar men weinig logementen vindt, kan het wel niet anders, of gastvrijheid moet als eene hooge deugd gerekend worden. Hiermede staat in verband de onderlinge hulpvaardigheid, die men elkander in alle mogelijke gevallen betoont.

Een verschil van stand onder de Boeren bestaat er niet, hoewel misschien onderscheid tusschen de familiën in 't oog wordt gehouden. »Doch den allerarmsten Transvaler weigert men geen plaatsje aan zijne tafel of wordt het gebruikelijke »oom,» »neef,» of »nichtje» onthouden en de armste jongen kan naar de hand der rijkste »nooi» (boerendochter) dingen met elken kans op succes, mits hij van fatsoenlijke familie, d. i. niet van gemengde afkomst zij.» (L. C.)

De huwelijken worden er gewoonlijk zeer vroeg gesloten. De jongens trouwen zelden later dan op hun 18de, de meisjes dikwijls vóór hun 15de jaar. Geene militie-verplichting en evenmin zorg voor het bestaan houdt hen van het huwelijk terug, zooals dat in Europa dikwijls het geval is. Gewoonlijk blijven de jonggetrouwen gedurende de eerste jaren van hun huwelijk op de plaats van den vader der bruid wonen; soms in huis, doch meestal in een eigen huisje.

De familieband tot zijne verste vertakkingen wordt er sterk in het oog gehouden en heeft veel invloed op het politieke en sociale leven.

Arbeidzaam in den Hollandschen zin des woords is de Transvaler niet. Daar de strijd om het bestaan hier minder zwaar valt en hij veel direct en met weinig moeite uit de hand der natuur ontvangt, behoeft hij niet om zijn brood te zwoegen, zooals bij ons het geval is.

»Er moet hem tijd overblijven, om het leven naar 's lands wijs te genieten, om bij vrienden en magen te gaan »kuieren» of hunne bezoeken te ontvangen, om rustig eene pijp extra te rooken en wat meer koffie te drinken, dan volgens de strikte regelen der politieke economie mag geschieden.» (L. C.)

Een algemeene karaktertrek der Boeren is hunne godsdienstigheid, die evenwel volstrekt niet in die kwezelarij bestaat, waartoe enkelen haar trachten te verlagen. Hij is streng kerkelijk en houdt zich in godsdienstige zaken aan den bijbel als Gods woord. Daar er slechts een betrekkelijk klein aantal predikanten aanwezig is,

moeten deze het land doorreizen, om op verschillende plaatsen te prediken. Hier geschiedt dit in daartoe gebouwde kerken, elders in boerenwoningen. Wanneer het bekend is, dat ergens gepredikt zal worden, komen de Boeren van alle kanten, zelfs op verre afstanden, met hunne wagens hier samen en brengen eene tent mede, die opgeslagen wordt, om hierin gedurende de dagen der prediking verblijf te houden. De kerk ligt dan te midden van een legerkamp van Boeren. Vrienden en familiebetrekkingen van heinde en verre ontmoeten hier elkander en evenals in Europa in den ouden tijd bij de kerkmissen (waaraan wij ons woord kermis te danken hebben), worden er tegelijk zaken gedaan, handel gedreven en kerk gehouden.

Te midden van zulk een rijk jachtgebied kan het wel niet anders, of de Tranvalers moeten liefhebbers zijn van de jacht. Zij worden reeds van jongsaf gewend, het geweer te hanteeren en daardoor zijn zij echte schutters. Hoe zij weten te treffen, bewees de laatste oorlog tegen Engeland.

Wij eindigen hiermede de enkele trekken uit het leven der Boeren. Het zijn slechts losse trekken uit het karakter van een volk, dat ver van de beschaafde wereld, in een subtropisch klimaat en te midden van eene rijke natuur, geheel zelfstandig bleef in den strijd om het bestaan. Wij zien uit het bovenstaande voldoende, dat het een Hollandsche stam is, opgevoed onder andere levensomstandigheden en daardoor gewijzigd, maar waarin men den oorsprong nog duidelijk kan herkennen.

Slaan wij ten slotte nog een blik op den economischen toestand van Zuid-Afrika. Zooals uit het bovenstaande reeds bleek, zijn de eigenlijke Afrikaanders veeboeren, die ook landbouw en jacht uitoefenen. Dit heeft tengevolge, dat industrie en handel hun eigenlijk vreemd zijn.

Toch is de bodem van Zuid-Afrika buitengewoon rijk aan nuttige delfstoffen, die in de industrie met voordeel kunnen aangevend worden. Goud en zilver, ijzer, koper, lood en tin, porseleinaarde en marmer, edelgesteenten en steenkool liggen in overvloed in den schoot der aarde begraven, zonder dat men er voordeel van heeft. Alleen de goudmijnen hebben in den laatsten tijd spe-

culanten met hoop vervuld, om met weinig moeite toch spoedig rijk te worden. De beste goudvelden liggen in het oosten van de Transvaal tusschen de Krokodillenrivier in het noorden en de Komatirivier in het zuiden, ongeveer in het gebied, waar de Drakenbergen in terrassen tot de lagere ketens van het Lobombo-gebergte afdalen.

Het goud wordt gevonden in kwartsaderen tusschen lagen thonschiefer, zandsteen en conglomeraten. Het hoofdgebied der goudwinning is aan de Kaaprivier en haar bijstroom Queensrivier. Dit zijn de Kaapgoudvelden, waar in korten tijd de steden Barberton en Eureka City ontstaan zijn. De eerste plaats telt zelfs een 200tal inwoners.

Deze goudvelden worden geëxploiteerd door vennootschappen en zijn meest in Engelse handen. Ook een paar Nederlandsche vennootschappen hebben zich gevormd, zonder evenwel nog werkzaam te zijn in dit gebied.

De handel in de Zuid-Afrikaansche Boeren-Republieken is meest in vreemde handen en bovenal in die van Engelschen. De uitvoer van wol en andere producten des lands heeft uitsluitend naar Engeland plaats. Daar er bijna geene industrie gevonden wordt, is de invoer van allerlei gemaakte voorwerpen zeer aanzienlijk. Voor alle soorten van producten is in Zuid-Afrika plaats. Ook hierbij speelt Engeland weder de eerste rol. Evenwel, wat den invoer betreft, doet het ons genoegen, er op te kunnen wijzen, dat ook Nederland hiervan niet geheel is buitengesloten. Er bestaat eene Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Handelsbetrekkingen tusschen Nederland en Zuid-Afrika. Het aantal leden dezer vereeniging bedroeg op ultimo December 1885 — 64, terwijl het collectief bedrag hunner vorderingen op debiteuren in Zuid-Afrika op dat tijdstip de som bedroeg van $\pm$ 90000 gulden. (Verslag van de werkzaamheden van genoemde maatschappij, pag. 6.)

Is dit cijfer van eenige beteekenis, in het belang van onzen handel behoort de vraag gesteld te worden, of hier niet meer te exploiteeren valt.

Thans heeft, zooals wij boven reeds zeiden, de invoer hoofdzakelijk plaats over Durban en dus door Natal. Een andere handelsweg loopt van Kaapstad over Kimberley in Griqualand-West,

Doch niet ver van de oostgrens van de Transvaal ligt, in het Portugeesche gebied, de Delagoabaai. Dit zou de eigenlijke natuurlijke haven van de Transvaal zijn, wanneer een spoorweg van de kust naar het binnenland liep. Als men weet, dat de afstand van Pretoria tot Delagoabaai 40 mijlen korter is dan tot Durban en 900 mijlen korter dan tot Kaapstad, dan springt het voordeel van deze verbinding duidelijk in het oog. Daarbij komt nog, dat de invoerrechten aan de Delagoabaai aanzienlijk lager zijn dan in de Engelsche havens. Mag men in Nederland langer dralen, om de handen ineen te slaan en het kapitaal bijeen te brengen tot voltooiing van deze verbinding? Of zullen wij liever aan anderen overlaten, ons den pas af te snijden, om later te klagen?

»Uit het aangevoerde blijkt,» zegt Dr. Roorda Smit aan het slot van een artikel in het tijdschrift van het Nederl. Aardr. Genootschap 1882, »dat er in den Transvaalschen bodem nog schatten verborgen liggen — goud en waarschijnlijk ook diamanten. Doch grooter rijkdom, dan goud en diamanten kunnen opleveren, is het loon van de verbouwing van den grond, die, door den Transvaalschen Boer met energie begonnen en krachtdadig voortgezet, den bloei van het land verzekert en, om rijke vruchten te dragen, slechts wacht op de medewerking, die meerdere beschaving kan aanbieden.

Die hulp wacht de Transvaal van Europa en in de eerste plaats van Nederland.»

Zuid-Afrika is een rijk gebied, waar veel voordeel voor ons te behalen valt. Een handwerkstand is er schaars voorhanden en toch heeft ieder daaraan behoefte. Van groote streken gronds wordt weinig voordeel behaald, hoewel zij bij goede exploitatie aanzienlijke schatten kunnen opleveren.

Is er voor hen, die werken willen en in het dicht bevolkte Europa geen arbeidsveld vinden, hier geene plaats? Reeds zijn er pogingen aangewend, eene Nederlandsche kolonie in de Transvaal te vestigen. De Maatschappij tot exploitatie van vaste goederen in Zuid-Afrika, Directeur de Heer W. Dull te Amsterdam, heeft voor een paar jaren het initiatief daartoe genomen. De heer J. H. Janson Junior is met een gezelschap van Nederlanders, meest uit boeren en ambachtslieden bestaande, naar de Transvaal ver-

trokken. Hier hebben zij eene kolonie gevestigd op Groot-Suikerbosch-Kop en Elandshoogte, die thans uit 50 Hollanders en 30 Kaffers bestaat. Niet altijd evenwel is dergelijke vestiging even gemakkelijk. Wie zich eene toekomst wil veroveren, moet kracht en moed bezitten, om de omstandigheden het hoofd te bieden. Teleurstellingen zal hij ook hier ondervinden en bij den eersten indruk is de emigrant al te licht geneigd, deze aan het nieuwe vaderland te wijten. Dit moge menschelijk zijn, het is onrechtvaardig.

Doch wanneer men weet, de natuur op groote schaal te kunnen exploiteeren, wanneer men overdenkt, voor 15 gulden een morgen goed land te kunnen verkrijgen, dat gedeeltelijk geschikt is voor weide-, gedeeltelijk voor bouwland (deze prijs werd door bovengenoemde maatschappij bij den laatsten verkoop ontvangen), dan vragen wij met recht, of voor kleine pachters, die in Nederland moeten zwoegen van den vroegen morgen tot den laten avond en die dan nog, hoewel in kommer en gebrek levend, niet bij machte zijn hunne pachtsommen te betalen, of voor hen Zuid-Afrika geene betere toekomst belooft?

De moeiten, waarmede ze hier moeten strijden, zullen ook daar in den eersten tijd hun deel zijn, maar voor het nageslacht kunnen zij eene bron van welvaart openen, die zeker krachtiger zal vloeien, dan ooit in het moederland verwacht kan worden.

Wij klagen in onzen tijd over werkeloosheid. Doch zou er ook hier voor goede ambachtslieden geen plaats zijn? Voorzeker niet voor hen, die in politieke tinnegieterij het bewijs van flinkheid in den werkman zien, maar voor goede werklieden met een helder oordeel en eene vlugge hand. Kunstenaars zijn er minder noodig, maar alzijdig ontwikkelde personen, wien niet licht de handen verkeerd staan.

Er is malaise in den handel, in alles. Doch zou een bekwaam handelaar ook hier nog geen rijk gebied vinden? Niet voor hen, die van gemak houden, doch voor den reiziger, die oog heeft voor alles, wat met goed succes kan gebruikt worden. Voor hen, die rondzien en weten te handelen, die willen werken en denken, is Zuid-Afrika een goudland, zoowel in werkelijken als in overdrachtelijken zin.

De voornaamste bronnen, bij de bewerking van het bovenstaande gebruikt, zijn de volgende :

Natal, Official handbook compiled under the Directions of the Natal Commissioners. London, 1886.

Walter Peace, Our Colony of Natal, 1883.

Fred. W. North, Report upon the coalfields of Kliprivier etc. London, 1881.

Prof. Dr. Gustav Fritsch, Süd-Afrika bis zum Zambezi, 1885.

F. Lion Cachet, De Worstelstrijd der Transvalers, 1882.

Aardrijkskunde en Geschiedenis van den Oranje-Vrijstaat, 1884.

Jozef Chavanne, Afrika im Lichte unserer Tage, 1881.

Jozef Chavanne, Afrika's Ströme und Flüsse, 1883.

Dr. J. Hann, Handbuch der Klimatologie, 1883.

Alfred Aylward, The Transvaal of to-day, 1878.

Thomas J. Lucas, The Zulus and the British Frontiers, 1879.

J. Stanley Little, South-Africa, a sketchbook of man, manners and facts, 1884.

A. Merensky, Beiträge zur Kenntniss Süd-Afrika's, 1875.

Dr. H. F. Jonkman, Mededeelingen over Zuid-Afrika.

Dr. C. B. Spruyt, Uit Zuid-Afrika. (Tijdspiegel.)

Dr. Roorda Smit, De bodem van de Transvaal (Tijdschr. Ned. Aardr. Genootschap, 1882.

Friedr. Jeppe, Die Transvaalsche oder Süd-Afrikanische Republik (Ergänzungsheft No. 24 v. Peterm. Mitth.)

G. B. Clark, The Transvaal and Bechuanaland, 1885.

Verslagen van de werkzaamheden der maatschappij tot bevordering der handelsbetrekkingen tusschen Nederland en Zuid-Afrika.

60/7329

Voor f 3,90 per jaar of f 0,07⁵ per week

IS BIJ DE MEESTE BOEKHANDELAREN OP BESTELLING VERKRIJGBAAR:

Een nieuw belangrijk Tijdschrift

GETITELD:

„VRAGEN VAN DEN DAG”.

POPULAIR TIJDSCHRIFT

OP HET GEBIED VAN

Staathuishoudkunde en Staatsleven,
Natuurwetenschappen, Uitvindingen en Ontdekkingen,
Aardrijkskunde, Geschiedenis en Volkenkunde,
Koloniën, Handel en Nijverheid, enz.

ONDER HOOFDREDACTIE VAN

D^R. H. BLINK

Met medewerking van vele Nederlandsche geleerden.

Met Kaarten en Illustratiën.

Prijs per jaargang van 12 maandelijksche afleveringen die te zamen + 1280 pagina's zullen beslaan, slechts f 3,90, terwijl de Illustratiën en Kaarten er gratis bijgeleverd worden.

Een groot aantal tijdschriften op verschillend gebied bestaan reeds, doch een tijdschrift, dat al die speciale onderwerpen tot één vereenigt, ontbreekt ons nog. En toch is er een groot aantal personen, dat gaarne op de hoogte blijft van alle wetenschappelijke, zoowel als maatschappelijke vraagstukken en van allerlei onderwerpen, maar er tegen opziet verschillende tijdschriften zich aan te schaffen, hetzij om de hooge prijzen of uit gebrek aan tijd om die alle te kunnen lezen, of omdat ze te veel voor deskundigen zijn ingericht. Wel is waar trachten de leeskringen als anderszins daaraan zooveel mogelijk te gemoet te komen, doch zij hebben het ongerief, slechts voor een paar dagen tot iemands beschikking te zijn en meestal eerst-eenige weken, zoo niet maanden na hun verschijnen in handen te komen. Het tijdschrift, dat U hier wordt aangeboden, zal zich aan verschillende onderwerpen in populair en beknopt trant wijden en maandelijks verschijnen, terwijl de prijs van f 3,90 een ieder in de gelegenheid stelt het in eigendom te kunnen nemen.

Van deze uitgaaf stel ik mij een groot debiet voor. Want, afgescheiden van den inhoud, is het mijn streven geweest niet alléén voor een behagelijk en prettig uiterlijk te zorgen, maar ook den prijs zoo laag mogelijk te stellen.

De namen van de redactie en die der vaste medewerkers geven een waarborg, voor de degelijkheid van den inhoud, en wij zullen er naar streven, dat het in elk huisgezin eene aangename verschijning zal zijn.

Het doel van dit tijdschrift is meerdere belangstelling in onze lands- en koloniale- belangten te verkrijgen door licht te verspreiden over Staatsinrichting en Staatsbestuur, ver-

houding van Kerk en Staat, onderwijs, belastingen, Kiesrecht enz., — voorts over onderwerpen van maatschappelijke aard, bijv. over eigendom, Kapitaal en arbeid, arbeidsloon enz., — over de verschillende soorten van belastingen, — over landverhuizing en werkverschaffing, — over armenzorg, — over verzekeringmaatschappijen, banken enz., — voorts over de nieuwste uitvindingen en ontdekkingen, — over aardrijkskundige merkwaardigheden, — over gezondheidsleer, bepaaldelijk met betrekking tot huisvesting, voeding, kleeding, verwarming en verlichting. — Het zal levensschetsen geven van merkwaardige mannen, vooral van zoodanige, die hunne krachten gewijd hebben of nog wijden aan de bevordering van volksgeluk. Ook zal het beschouwingen geven over onze kolonien die voor het moederland van zooveel belang zijn. —

Door het openen van een vraagbus zal het omtrent gewichtige aangelegenheden of zaken meer licht verschaffen, terwijl het voorts door het opnemen van eene novelle het genot van de lezers zal zoeken te verhoogen en ten slotte een doorlopend overzicht van de voornaamste gebeurtenissen op staatkundig gebied in ons Vaderland geven — en trachten de wetenschap door popularisering onder het bereik te brengen van een ieder. — Met andere woorden: het zal eene doorlopende encyclopedie zijn, waarin de artikelen niet naar de letters van het alfabet, maar naar de eischen van het oogenblik op elkander volgen, en tevens eene gelegenheid tot wetenschappelijke en toch bevattelijke correspondentie te openen voor allen, die belang stellen in de ontwikkeling van Staat en maatschappij, van wetenschap en kunst. — De te aflevering wordt op aanvraag algemeen kosteloos verzonden. — Het bedrag voor dit tijdschrift is gering in verhouding van het genot en de kennis, die het verschaft, terwijl het door alle couranten en tijdschriften, van welke richting ook, met lof is besproken en ter lezing aanbevolen.

AMSTERDAM, Singel No. 260.

De Uitgever
C. L. BRINKMAN.

De onderstaande onderwerpen worden o. a. in dit tijdschrift behandeld.

1. Ministerieele Verantwoordelijkheid — Ministerieele crisis en Kamerontbinding.	12. De ontwikkeling der Iersche quaestie.	28. Door Natal in 't hart van Zuid-Afrika.
2. Onderwerpen van sociale wetgeving. — B. De normale arbeidsdag.	13. De Bankbiljetten en de Nederlandsche bank.	29. De Dynamo Electriche machine.
3. Geschiedenis der economie in verband met de tegenwoordige economische en politieke toestanden.	14. Het streven der Sociaal-Democraten.	30. Multatuli.
4. De petroleum.	15. De zwemblaas der visschen.	31. Het ziekte karakter des tijds.
5. Schiermonnikoog als Badplaats.	16. Politiek overzicht.	32. Het waarnemen der vormingen van een onweder.
6. Het sluimeringstijperk der planten.	17. Zegena strijd (<i>feuilleton</i>).	33. De Geschiedenis van het schrijven.
7. Het ontstaan der bergten en dalen langs den Midden-Rhijn, voor toeristen verklaard.	18. Leopold von Ranke als geschiedschrijver.	34. Het dierlijk magnetisme of Hypnotisme.
8. Jaarlijksche Stormperiode.	19. Land en volk in het zuiden van Limburg.	35. De Enquête Commissie.
9. De toestand en toekomst van Suriname.	20. Naar het Zevengebte.	36. De Ombilien kolenvelden.
10. Droomen.	21. Over de voortplanting der vogelbekdieren.	37. Grondbezit op Java.
11. De Nederlandsche handelsondernemingen aan den Kongo.	22. De baan der maan en de boekweit maan.	38. Gymnastiek voor Meisjes.
	23. Duitsche Kolonien.	39. De Bulgaren en de Oostersche kwestie.
	24. Atjeh.	40. Duitsche Koloniën.
	25. Waar blijven onze gouden tientjes.	41. In en boven de wolken.
	26. Onze onderwijswet.	42. Geest en stof.
	27. Emil Zola.	